

etish aksiyadorlar, direktorlar kengashi va jamiyatning yuqori rahbariyati o‘rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi tamoyillar va tartiblarni belgilashdan iborat. Bu aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilishga va tashkilotning samarali va shaffof ishlashini ta‘minlashga qaratilgan boshqaruv tizimi hisoblanadi.

Umuman olganda, aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni tashkil etish jamiyat faoliyati samaradorligi va barqarorligini ta‘minlash, aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilishda muhim o‘rin tutadi. Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni tashkil etish ochiqlikni ta‘minlash, aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilish va jamiyatning samarali faoliyat ko‘rsatishida muhim ahamiyat kasb etadi. U investitsiyalarni rivojlantirish va jalb qilishga yordam beradi, bu esa o‘z navbatida tashkilotning barqaror rivojlanishiga yordam beradi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. *O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son «2022-2026 yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot Strategiyasi to‘g‘risida»gi Farmoni.* <https://lex.uz/docs/5841063>
2. *Ашуров З.А. Совершенствование организационно-экономического механизма корпоративного управления в акционерных предприятиях. Автореферат диссертации доктора философии (PhD) по экономическим наукам. Ташкент – 2019 г.*
3. *Gafurov A.B. Korporativ boshqaruv tizimining shakllanishi va uning bozor iqtisodiyotida tutgan o‘rni // «O‘zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy rivojlanishi: milliy tiklanishdan–milliy yuksalish sari» mavzuida xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi. – Toshkent. 2018. 112-114–b.*
4. *Tursunova N.R. Korporativ moliyani boshqarishda moliyaviy ta‘minotni samarali tashkil etish yo‘llari. Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati – TMI.: Toshkent – 2019, 21 b.*

TIJORAT BANKLARIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARNI XALQARO STANDARTLARGA TRASFOMATSIYA QILISH

Qambarov Abrorjon Anvarjon o‘g‘li

*O‘zbekiston Respublikasi Bank moliya akademiyasi
MBA-banking yo‘nalishi tinglovchisi*

Tijorat banklarida buxgalteriya hisobi ishlarini tashkil etishda, avvalom bor, ularda mukammal tarzda hisob siyosatini shakllantirish, har qanday foydalanuvchilar uchun tushunarli bo‘lgan va samarali boshqaruvni ta‘minlovchi moliyaviy hisobotlarni tuzish kabi uslubiyatlarni yaratish lozim bo‘ladi.

O‘zbekistonda bank tuzilmalarini jahondagi iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlar bank tizimlari qatoriga kirishini ta‘minlash va bu sohada jahon amaliyoti yutuqlarini bevosita bank tizimi faoliyatiga qo‘llash, jahon bank tizimidagi banklarning moliyaviy hisobotlarini tuzishning kontseptual va o‘ziga xos asoslarini ishlab chiqarish va bank amaliyotiga qo‘llash bevosita banklarning

rivojlanishi va mustahkamlanishiga turtki bo’ladi. Shuni ta’kidlash joizki, so’ngi yillarda xorij sarmoyalarining sezilarli ravishda ortib borishi bank tizimiga bo’lgan ishonchning yana oshishidan dalolat bermoqda. Bu esa o’z navbatida tijorat banklarining turli potentsial foydalanuvchilarga taqdim etiladigan moliyaviy hisobotlarning sifat tavsifini va axborotlarning oshkoralik darajalarini yanada kuchaytirish lozimligini bildiradi va bunda jahon amaliyotida ishlab chiqarilgan moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari (MHXS) ni qo’llash katta ahamiyat kasb etadi.

MHXS bo’yicha moliyaviy hisobot tuzish usullari quyidagilardan iborat:

- parallel hisob yuritish;
- moliyaviy hisobot transformatsiyasi.

1-jadval

Parallel hisob yuritish	Moliyaviy hisobot transformatsiyasi	Farqli jihatlari
Parallel hisob yuritish – bir vaqtning o’zida yuritilayotgan BHMS hisobi bilan birgalikda MHXS asosida hisob yuritish.	Hisobotni transformatsiya qilish chog’ida BHMS bo’yicha mavjud ma’lumotlar stornolanadi va ularning o’rniga MHXS bo’yicha hisob yuritish ma’lumotlari aks ettiriladi.	Transformatsiya qilish usuli korxonaga uchun xarajatlarni tejash, kadrlar bilimini oshirish, shuningdek auditorlik tashkiloti va konsalting firmalar tomonidan amalga oshiriladi.
Parallel hisob yuritish chog’ida har bir xo’jalik operatsiyasi ikki marta: BHMS bo’yicha hisob yuritish tizimida va MHXS bo’yicha hisob yuritish tizimida ro’yxatdan o’tkaziladi.	Transformatsiya – hisob yuritishga doir axborotni qayta guruhlash va BHMS bo’yicha tayyorlangan hisobot moddalariga tuzatish kiritish yo’li bilan MHXSga muvofiq hisobot tuzish jarayoni.	Parallel hisobda malakaviy kadrlar yetishmasligi, buxgalteriya hisobini to’g’ridan to’g’ri xalqaro standartlarda yuritish imkoniyatini beradi.
MHXS bo’yicha moliyaviy hisobot MHXS bo’yicha buxgalteriya hisobi ma’lumotlari asosida shakllantiriladi.	BHMS bo’yicha va MHXS bo’yicha hisob siyosatlarining yaqinlashtirilishi hisobotni transformatsiya qilish chog’ida kiritiladigan tuzatishlar sonini kamaytirish imkonini beradi.	

Yuqoridagi jadvalga asosan transformatsiya o’tkazish usullari:

- Aylanma balansi asosida transformatsiya qilish metodi;
- Balans asosida transformatsiya qilish.

«Aylanma balansi asosida transformatsiya qilish» – BHMS bo’yicha Aylanma balansidan olingan ma’lumotlar MHXS schyotlari bo’yicha aylanma balansiga o’tkazilib, aynan unga tuzatishlar kiritiladi. Olingan MHXS bo’yicha aylanma balansi asosida hisobot tuziladi.

- ma’lumotlarni o’tkazish jarayonini avtomatlashtirish uchun aniq Schyotlar rejasiga, buxgalteriya dasturiga bog’lanish zarur;
- MHXS bo’yicha Schyotlar rejasini ishlab chiqish talab etiladi;
- Tuzatishlarning bir qismi BHMS bo’yicha aylanma balansidan MHXS bo’yicha aylanma balansiga ma’lumotlarni o’tkazish chog’ida kiritiladi;
- kelgusida MHXS bo’yicha hisobotni shakllantirish.
- hisobot transformatsiyasi MHXSda hisob yuritish tizimining bir qismiga aylansa, metoddan foydalaniladi.

«Balans asosida transformatsiya qilish» – BHMS bo’yicha moliyaviy hisobot shakllaridagi ma’lumotlar MHXS bo’yicha hisobotning tegishli shakllariga o’tkaziladi, bevosita MHXS bo’yicha hisobot satrlari darajasida tuzatishlar kiritiladi. Jarayonning avtomatlashtirilishi qo’llanilayotgan buxgalteriya dasturiga bog’liq emas. MHXS bo’yicha Schyotlar rejasini ishlab chiqish talab etilmaydi, tuzatishlar kiritish tizimining shaffofligi, MHXS bo’yicha hisobot darhol shakllantiriladi. «Balans asosida» yondashuvi katta bo’lmagan korxonalarining hisobotini transformatsiya qilish yoki «bir martalik» transformatsiya qilish chog’ida qo’llaniladi. Transformatsiya modeli-elektron jadvallar majmui, ularga BHMS bo’yicha buxgalteriya hisoboti ma’lumotlari, tuzatishlar va natijada olinadigan xalqaro hisobot ma’lumotlari kiritiladi.

Transformatsiya jadvallari Excel dasturida yoki kompaniya uchun mos boshqa dasturda yaratiladi. Ular MHXS bo’yicha hisobotni shakllantirish maqsadida qilingan barcha o’tkazmalarni kuzatish imkonini beradi. Jadvallarning aniq tarkibi kompaniyaning faoliyat turiga, unda yuritiladigan buxgalteriya hisobi, shuningdek bevosita hisobot transformatsiyasini tashkil etish darajasiga bog’liq bo’ladi.

Tijorat banklarida MHXSlariga istalgan paytda, tayyorgarliksiz, to’g’ridan-to’g’ri o’tib bo’lmaydi. Agarda tayyorgarliksiz moliyaviy hisobot MHXSlar bo’yicha transformatsiya qilingan taqdirda ham kutilgan natijani bermaydi. Shu bois, MHXSlarni birinchi marta qo’llashda yoki milliy standartlar asosida tuzilgan moliyaviy hisobotni transformatsiya qilishdan oldin muhit, shartsharoit va ma’lum tayyorganlik ishlari olib borilishi shart. Biz bu omillarga quyidagilarni kiritishni maqsadga muvofiq, deb hisoblayman:

- mamlakat iqtisodiyotida yuqori inflyatsiya darajasi bo’lmasligi kerak;
- tijorat banklarida buxgalteriya hisobi milliy standartlari tizimi imkon qadar MHXSlariga uyg’un bo’lishini ta’minlashimiz kerak. Agar o’rtada tafovut katta bo’lsa transformatsiya jarayoni qiyinlashadi, transformatsiya qilingan taqdirda ham kutilgan natijani bermaydi;
- tijorat banklarida buxgalteriya hisobini yuritish va moliyaviy hisobotni tuzish va taqdim etishda me’yoriy huquqiy hujjat faqat Buxgalteriya hisobi to’g’risidagi qonun va buxgalteriya hisobi standartlari bo’lishi kerak. Nizomlar, yo’riqnomalar va qoidalarni ham bosqichma-bosqich standartlarga aylantirishimiz kerak;
- banklarda (foyda olishni maqsad qilib qo’yishi va qo’ymasligidan qat’i

nazar) buxgalteriya hisobi bo‘yicha alohida standartlarni bo‘lishini ko‘zda tutmasdan, balki yagona standartlar tizimini yaratishimiz kerak, qaysiki undagi qoidalar barcha turdagi banklarga bir xil mazmunda qo‘llanilishiga erishishimiz kerak;

- moliyaviy hisobotni taqdim etish valyutasini xalqaro standartlarga muvofiq erkin ravishda belgilash tartibiga o‘tish imkoniyatlari yaratilishi kerak;

- tijorat banklarida hisob siyosatini mukammallashtirish, uni moliyaviy hisobot tamoyillariga to‘liq rioya qilgan holda tuzilishi hamda chinakkam hisob loyihasi bo‘lishi, shuningdek tijorat banklarda xalqaro standartlar talablariga muvofiq ishchi schetlar rejasini ishlab chiqishga erishish va boshqa bir qator ishlarni amalga oshirish lozim, deb o‘ylayman.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. SH.Mirziyoyev, PQ-4611-son “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o‘tish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 24.02.2020.

2. IFRS Foundation web sites

3. Ergasheva Sh.T., Ibragimov A.K., Rizayev N.K., Ibragimova I.R. Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari. O‘quv qo‘llanma. – T.: TDIU, 2019. – 227 b.

4. Muzrapova Sh, Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida moliyaviy hisobotlarni tuzish tartibi, Tafakkur manzili, 2020.

5. Ergasheva Sh.T., Uchebnik «Mejdunarodnie standarti finansovoy otchetnosti» –T.: TGEU, 2020 g.- 307 str.

6. Moliyaviy hisobotning xalqaro standarti 9 Moliyaviy instrumentlar (IFRS 9 – International Financial Reporting Standart). IFRS Foundation 2022

7. The manual of Accounting – IFRS 2019. The Global Accounting Consulting Services team of PricewaterhouseCoopers LLP 2019.

8. www.mf.uz

LOYIHALARNI BANK KREDITLARI VOSITASIDA MOLIYALASHTIRISH AMALIYOTINI SAMARALI TASHKIL ETISH

Raimov Mirzohid Shuxrat o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi

Loyiha boshqaruvi mutaxassisligi tinglovchisi

Mamlakatimizda iqtisodiyot tarmoqlarni rivojlantirishda investitsiya loyihalarini qo‘llab-quvvatlash va keng joriy etish nihoyatda muhim o‘rin tutmoqda. Investitsiya loyihalarni moliyalashtirish, ularni amalga oshirishda moliyaviy resurslarni keng jalb etish loyiha samaradorligining asosiy qismlaridan biridir. Bu loyihalar, iqtisodiy rivojlanish va innovatsiyani oshirishda katta ahamiyatga ega bo‘lib, ularning moliyalashtirilishi uchun samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Shu sababli, bank kreditlari loyihalarni moliyalashtirishda eng asosiy manbalardan biri hisoblanib, tadbirkorlarga moliyaviy xizmatlarni ko‘rsatishda yordam beradi hamda o‘z loyihalarini samarali tashkil etish va uzliksizligini ta‘minlashda